

PRECIZIUNI CU PRIVIRE LA STĂPÂNIREA ROMANĂ IN ORAȘELE PONTULUI STÂNG

de Vasile Canarache

Cunoaștem cu toții interesul pe care îl poartă istoricii moderni tuturor datelor cari ar putea servi la fixarea liniilor concrete ale mișcărilor de penetrațiune și stăpânire greacă sau romană în diferite părți ale Ației și ale Imperiului.

Pentru regiunile din imediata apropiere a plecărilor expansioniste și pentru cele depărtate ale Europei occidentale, cercetările au fost mult ușurate din cauză că documentele antichității cuprind multe date ferme asupra acelor regiuni și — pe de altă parte — urmele arheologice și epigrafice continuă a fi bine valorificate. Pentru părțile noastre, regiunea Pontului Stâng, în special, socotită periferică și fără mare importanță față de centrul marelui civilizațiuni, materialul necesar documentării istoricilor este foarte rar și încă nelămurit. Deducțiunile izvorite din explorările arheologice și interpretarea monumentelor de tot felul ce apar din când în când, nu sunt suficiente ca să poată îmbogăți prea puținele date lăsate de autorii antici. De aceea, toate elementele noi, sub orice formă s'ar ivi astăzi, cât de puțin importante la primă vedere, precum și o bună coordonare a materialului cunoscut deja, sub diferite forme fragmentare, din toate ramurile de cercetări științifice asupra trecutului acestei regiuni, pot fi de bun folos celor ce muncesc pentru lămurirea trecutului.

Fără îndoială că numismatica ar avea mult de spus în această privință. Vom lăsa altor analize tot ceea ce privește epoca autonomă greacă și cea a popoarelor băștinașe așa zis barbare, pentru că în acest sector, cercetarea numismatică, lipsită, aci, de date absolute, nu poate da decât rezultate relative. Și aceasta, deoarece totul se bazează, pentru sectorul aci amintit, doar pe valori comparative, de stil și formă, identificare vagă și interpretare personală.

Nu aceeași situație o avem atunci când este vorba de cadrul numismaticei romane sau — mai ales — greco-romane, unde datarea este inițial cunoscută prin efigiile imperiale și — apoi — mult ajutată — la definitive precizii — de legendele clare și concret legate de evenimente bine notate în registrul istoriei.

Strângând laolaltă toate datele lui Pick, și Regling, ale lui Mușmov, Ruzicka, Sutz, Severeanu și ale altor numismați, cari s-au ocupat de Pontul Stâng, adăugând acestora tot ce am mai putut afla nou după ei, putem ajunge totuși la o catalogare generală a monetelor romane cu inscripție grecească și putem oferi astfel celor ce vor să se documenteze o clară privire de ansamblu asupra stăpânirii romane în părțile noastre. Adăugând aceste date, celor deja cunoscute din alte izvoare și celor ce izvorăsc din descoperirea și publicarea noilor monumente arheologice, un bun și harnic constructor istoric, ar putea deci să lumineze trecutul lumii vechi de pe pământul părților noastre.

* * *

ODESSOS (Varna de azi) începe seria monetelor imperiale romane, cu legenda în limba greacă, la Domițian (72—96 d.C.). Lipsesc monetele lui Nerva și seria reîncepe cu Traian (98—117) ca să urmeze cu Adrian, Antoniu Piul și Marc Aurel (140—180). Lipsesc Luciu Verns dar seria continuă cu Commod (175—192) și Septimiu Severul (193—221). Lipsesc Caracalla și Pertinax. Apoi, în ordine: Geta, Elagabal și Alexandru Severul, asigură continuitatea până la Gordian, inclusiv (244). Trebuie remarcată doar lipsa lui Maximian și Maxim, pentru numai trei ani, între 235 (Al. Severul) și începutul lui Gordian, 238.

Foarte curioasă pare apoi inexistența, la Odessos, a monetelor lui Filip tatăl și fiul (244—249), monete cari vom vedea că lipsesc și la Dionysopolis, fiind aflate din abundență la vecinile Callatis și Tomis. Tot atât de curioasă este prezența aci — și numai aci, — căci la toate celelalte orașe pontice seria se oprește la Filip și Otaclia, — a unui exemplar al împărătesei Salonina (Galien 254—268).

DIONYSOPOLIS (azi Balic): seria monetelor romane, cu legenda în grecește și cu chipul împăratului, începe abia cu Antoniu

Piul (138—161), adică cu cel puțin 48 ani după Odessos. Lipsesc apoi, pentru cel puțin 14 ani, monetele lui Marc Aurel, Luciu Verus și Anius Verus ca să reînceapă cu Commod (175—192) și după lipsa lui Pertinax, să avem, neîntrerupt, dela 193 până la 235, monetele lui Septimiu Severul, Caracalla, Geta, Elagabal și Alexandru Severul, adică 42 ani neîntreruși, exact ca mai sus, la Odessos. Și, tot ca la Odessos, vecinei sale Dionysopolis îi lipsesc, pentru trei ani, monetele lui Maximian și Maxim pentru ca seria să se termine cu Gordian (244). Aci trebuie să mai evidențiem faptul că — deși nu cunoaștem monete dela Marc Aurel, Luciu Verus și Anius Verus, avem înregistrate totuși monetele împărătesei Lucilla, moartă la 183.

CALLATIS (Mangalia) ne prezintă o situație și mai curioasă. Grație lui Mușmov s'a înregistrat o monedă a lui Nero (44—68) cu o inscripție bilingvă (greacă și romană), monedă din al cărui tip, cu ușoare variante, trei exemplare se găseseră azi în colecția mea. Până la Mușmov, nu cunoșteam decât începutul foarte târziu al monetelor romane pentru Callatis, cu Antonin Piul (138). Dar nici azi nu avem știri pentru vremea atât de îndelungată dintre Nero și Piul. Sunt cel puțin 70 de ani în care nu se cunoaște prezența romană la Callatis. Coroborarea acestui fapt cu elementele altor izvoare ar putea duce la concluzii interesante.

Mai târziu însă, dela Piul (161) până la Filip (249) cu întreruperea obișnuită și până acum a lui Maximian și Maxim, toți împărații: Marc Aurel, Luciu Verus, Commod, Severul, Caracalla, Geta, Elagabal, Alexandru și Gordian, sunt prezenți, pentru o perioadă de 88 de ani în șir.

TOMIS (Constanța) este orașul pontic cel mai bogat în bătearea monetelor imperiale. Aci, ne ducem mult înapoi, până la August, (43 î. C.) și găsim toată seria, absolut toată seria împăraților romani, fără întrerupere, până la Filip (249 î. C.) adică, cu toleranță, cel puțin 292 de ani, concret cunoscuți, de stăpânire romană asupra Tomisului.

Nu lipsesc nici măcar Pertinax, Maximian și Maxim, cari sunt inexistenți în înșiruirea respectivă, nu numai la Odessos, Dionysopolis și Callatis, dar chiar și la Istros.

ISTROS (Istria) cunoaște numai cu probabilitate o monedă a lui August iar seria precisă o începe cu Adrian (117) urmat de toți ceilalți, în afară de Marc Aurel, Luciu Verus și Anius Verus (14 ani) până la Gordian cu Tranquillina (244). Între Alexandru Severul și Gordian, lipesc cei doi, Maximian și Maxim.

* * *

Nu este loc de concluzii și — cred — că nu acesta e rolul meu. Încerc însă să atrag atenția asupra câtorva puncte pe cari le socot esențiale oricărei analize:

1) Singura monedă romană, foarte târzie, pentru orașele Pontului Stâng, Salonina (254—268) la Odessos, când în celelalte orașe, totul încetează la Filip (249);

2) Lipsa de 14 ani a lui Marc Aurel și cei doi Verus la Dionysopolis, deși Lucilla e prezentă acolo;

3) Ce se petrece la Callatis în cei 70 de ani, între Nero și Piul?

4) Exact aceeași lipsă de 14 ani, ca și la Dionysopolis, constatată la Istros;

5) Importanța faptului că la Tomis și numai aci găsim *completă* iconografia împăraților romani pe o perioadă atât de lungă;

6) De ce se repetă cu atâta precizie și regularitate lipsa lui Pertinax, a lui Maximian și Maxim la toate cele patru orașe (Odessos, Dionysopolis, Callatis și Istros) în vreme ce Tomisul îi cunoaște?

7) De ce nu apar la Istros, Dionysopolis, și Odessos: nici Filip tatăl și nici fiul său ca să închidă seria mai târziu, ca la Tomis și Callatis? (241).

8) 292 de ani s'au bătut în șir monete imperiale romane la Tomis, 205 ani la Callatis, 196 ani la Odessos, 127 ani la Istros, 106 ani la Dionysopolis. Iar, dacă luăm în ansamblu cele cinci orașe ale Pontului Stâng, aflăm 311 ani, începând cu August pentru Tomis și sfârșind cu Salonina la Odessos.

Ar fi fost, poate, nimerit să adaug elementelor comparative de mai sus, aceleași precizuni și pentru aripa de răsărit (Tyras și Olbia); a Pontului Stâng, ca și pentru cea de jos, adică pentru Apollonia, Messembria, și chiar Byzantion. În acest caz, eram obligat să

pun în discuție și orașele greco-romane din interior, Marcianopolis și Nicopolis ad Istrum, cecece m'ar fi determinat să mă depărtez prea mult de interesul pe care l'am urmărit, acela de a atrage atenția asupra orașelor care ne preocupă în principal, pentru urmărirea liniei de pătrundere greco-romană în țările noastre. Puteți doar aminti că, în afară de Byzantion, unde găsim pe Caligula în fruntea iconografiei romane, Apollonia începe cu Domițian (81) și Messembria abia cu Adrian (117). Cred totuși că strângându-se datele respective pentru Tyras și Olbia s'ar putea ușura un viitor studiu mai adânc asupra subiectului care ne preocupă.

* * *

Pentru o mai simplă privire de ansamblu cred că ar fi de folos și tabloul următor:

Orașul	Începe cu	Sfârșește cu
Istros	Adrian 117—138	Gordian 238—244
Tomis	August 43 î. Cr. — 14. d. Cr.	Filip 244—249
Callatis	Nero 44—60	Filip 244—249
Dionysopolis	Antonin Piu 138—161	Gordian 238—244
Odessos	Domițian 72—96	Salonina (Gallen) 254—268